

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Листопад О. А.,
м.Одеса

У роботі на основі системного підходу розроблена і реалізована система творчих завдань, орієнтована на розвиток творчих здібностей старших дошкільників. В роботі наведені результати експерименту, що був спрямований на реалізацію системи творчих завдань на основі комплексу педагогічних умов.

Ключові слова: творча діяльність, творчі здібності, творчі завдання.

Зростаюча потреба суспільства в людях, здатних творчо підходити до будь-яких перемін, нетрадиційно і якісно вирішувати існуючі проблеми, обумовлена прискоренням темпів розвитку суспільства і, як наслідок, необхідністю підготовки людей до життя в швидко змінних умовах. Чим наполегливіше потреба суспільства в творчій особистості, тим гостріше постає необхідність в теоретичній розробці проблем творчості, вивченні його природи і форм прояву, його джерел і умов. Стратегія сучасної освіти полягає в наданні можливості всім людям проявити свої таланти і творчий потенціал, що має на увазі можливість реалізації особистих планів. Ці позиції відповідають сучасним тенденціям розвитку вітчизняної системи освіти, для якої характерна орієнтація педагогів на особистісні можливості дітей. З переосмисленням пріоритетів, цілей і завдань навчання та виховання дітей актуальною стає проблема становлення творчих здібностей у дітей дошкільного віку.

Висунення на перший план мети розвитку творчості у дітей дошкільного віку знаходять відображення в державних документах, зокрема: «Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI ст.», закон «Про дошкільну освіту» Указ Президента України від 20.03.2008 р. № 244 «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» та інших. робиться акцент на розвиток творчих здібностей дошкільників, індивідуалізацію їх виховання з врахуванням інтересів і схильностей до творчої діяльності. Одним із засадничих принципів оновлення дошкільної освіти є його особистісна орієнтація, що передбачає опору на актуальні потреби кожної дитини. У зв'язку з цим гостро встає питання про організацію активної творчої ігрової діяльності дошкільників, накопиченню творчого досвіду дошкільників.

Даній проблемі присвячені роботи, в яких акцентується увага на таких аспектах проблеми, як визначення засобів підвищення продуктивності творчої ігрової діяльності дошкільників, організації їх спільної творчої діяльності (Л. Артемова, А. Богущ, О. Брежнева, Л. Буркова, О. Васильєва, Д. Годовікова, Т. Дуткевич, Ю. Косенко, О. Кононко, С. Ладивір, М. Лісіна, Л. Маневцева, Л. Проколієнко, О. Проскура, Г. Стадник, К. Щербаківа та інші). В значній мірі наше дослідження спирається на роботи відомих педагогів і психологів (В. Андреев, Г. Альтшулле, А. Брушлинський, Л. Виготський, В. Загвазінський, І. Зязюк, В. Кан-Калик, Н. Кічук, В. Моляко, М. Нікандров, Я. Понаморьов, М. Поташник, К. Роджерс, В. Семиченко, С. Сисоева та інші) в яких розглянуті різні аспекти творчої діяльності. Мета нашої роботи на основі системного підходу розробити і реалізувати систему творчих завдань, орієнтовану на розвиток творчих здібностей старших дошкільників.

Проблема визначення складових творчих здібностей дошкільників, на сьогоднішній день в педагогічній та психологічній літературі залишається дискусійною. Спираючись на сучасні дослідження (Л. Артемова, А. Богущ, О. Богініч, Г. Беленька, Г. Гавриш, Н. Глухова, Н.Денисенко, О. Долинна, О. Кононко, Н. Кудикіна, В. Кузьменко, О. Павленко, Т. Піроженко, З. Плохий, Т. Поніманська, Г. Раратюк, О. Терещенко, В. Тименко, О. Хорошковська, Т. Шкваріна, Л. Якименко та інші) ми можемо визначити наступний компонентний склад творчих здібностей дошкільників: творче мислення, творча уява і використання методів розвитку творчості у дошкільників в процесі виконання

творчих завдань.

Не дивлячись на різні трактування в науковій літературі виділених компонентів творчих здібностей, багато вчених відзначають, що для розвитку творчого мислення і творчої уяви у дошкільників необхідно розвивати вміння вирішувати творчі завдання, що передбачають систематично і послідовно перетворювати дійсність, сполучати несумісне, спиратися на суб'єктивний досвід дитини, що складає основу системного, діалектичного мислення, довільної, продуктивної, просторової уяви, вживання евристичних і алгоритмічних методів організації творчої діяльності дошкільників. Розвиток творчих здібностей дошкільників здійснюється в процесі творчої діяльності, в якій вони взаємодіють з доволішньою дійсністю і з іншими людьми.

На основі системного підходу була розроблена система творчих завдань, орієнтована на розвиток творчих здібностей старших дошкільників. Чому було обрано саме системний підхід? Системний підхід, що склав загальнонаукову основу розробки системи творчих завдань, є одним з найбільш ефективних сучасних методів наукового пізнання, оскільки дозволяє аналізувати, досліджувати, розвивати деякий об'єкт як цілісну, єдину систему. У дослідженні системний підхід дозволяє розглянути в єдності сукупність всіляких видів творчих завдань і методів їх виконання, визначити співвідношення різних видів творчої діяльності, що забезпечує ефективність розвитку творчих здібностей.

Під системою творчих завдань розуміється впорядкована група взаємозв'язаних творчих завдань, сконструйованих на основі ієрархічно збудованих методів творчості і орієнтованих на пізнання, створення, перетворення і використання в новій якості об'єктів, ситуацій, явищ, спрямованих на розвиток творчих здібностей старших дошкільників. Система творчих завдань спрямована на розвиток творчого мислення, творчої уяви, цілеспрямоване вживання дошкільниками методів творчої діяльності. Вибраний нами системний підхід визначає розгляд системи творчих завдань в розвитку, що передбачає зміцнення і інтенсифікацію зв'язків між вихователем і дітьми; дітьми і творчими завданнями, які він виконує; вихователем і системою творчих завдань, яку він доопрацьовує; творчими завданнями усередині їх системи, що підвищує ефективність функціонування системи творчих завдань.

Були виділені три рівні складності творчих завдань. Кожен рівень є своєрідною сходинкою просування старшого дошкільника до опанування досвіду творчої діяльності. Завдання першого рівня складності. Це відкриті завдання з різних областей знання, що містять приховані протиріччя. Завдання такого типу спрямовані на розвиток основ діалектичного мислення, керуваної уяви, усвідомленого вживання алгоритмічних і евристичних методів творчості. Завдання другого рівня складності знаходяться на сходинці нижче і спрямовані на розвиток основ системного мислення, продуктивної уяви. Творчі завдання представлені у вигляді розпливчатої проблемної ситуації або містять протиріччя в явній формі і передбачають використання евристичних і алгоритмічних методів. Завдання третього рівня складності. Творчі завдання цього рівня містять проблемне питання або проблемну ситуацію і призначені для розвитку творчої інтуїції, просторової, продуктивної уяви. Виконання творчих завдань здійснюється на основі перебору варіантів і накопиченого творчого досвіду в молодшому дошкільному віці.

Виділені групи творчих завдань дозволяють представити зміст системи творчих завдань у вигляді взаємозв'язаних груп творчих завдань, що виконують що розвивальну, пізнавальну, орієнтаційну, практичну функції, що сприяють розвитку творчих здібностей старших дошкільників. Розвиваюча функція носить визначальний, стратегічний характер і надає позитивну дію на розвиток творчих здібностей старших дошкільників. Пізнаваль-

на функція спрямована на розширення творчого досвіду, вивчення дошкільниками нових способів творчої діяльності. Суть орієнтаційної функції полягає в розвитку стійкого інтересу до творчої діяльності і разом з пізнавальною є базовою, для всієї системи творчих завдань. Практична функція спрямована на здобуття старшими дошкільниками творчого результату в різних видах практичної діяльності.

Ми встановили, що ефективність розробленої системи творчих завдань залежить від здійснення у виховному процесі певного комплексу педагогічних умов, під якими ми розуміємо взаємозв'язану сукупність заходів організації системи творчих завдань, що забезпечує досягнення старшими дошкільниками необхідного рівня розвитку творчих здібностей. Комплекс педагогічних умов визначений з врахуванням напрямку реорганізації змісту сучасної дошкільної освіти, специфіки виховного процесу в дошкільному навчальному закладі, особливостей творчої діяльності старших дошкільників, можливостей системного підходу. Даний комплекс включає: 1) взаємодію вихователя і дитини в процесі організації творчої діяльності; 2) забезпечення творчої продуктивності старших дошкільників в рамках виховного процесу в дошкільному навчальному закладі; 3) діагностику рівня розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

Теоретичне обґрунтування першої педагогічної умови базується на ідеях сучасних педагогів (А. Богуш, Г. Гавриш, та інші) і визначено тим, що побудована цілісна система буде результативною, якщо в єдності розглядати зміст, форми, методи і стиль спільної творчої діяльності вихованця та вихователя. Суть взаємодії полягає в нерозривності прямої і зворотної дії, органічного поєднання змін суб'єктів, що впливають один на одного, усвідомлення взаємодії як співтворчості його суб'єктів.

Взаємодія вихователя і дитини в процесі організації творчої діяльності передбачає поєднання індивідуальних і колективних форм роботи на всіх етапах виконання творчих завдань, що дозволяє забезпечити гнучкий підхід до індивідуальних особливостей старшого дошкільника з боку вихователя і високу продуктивність творчої діяльності з боку дитини; враховувати особливості різних форм виховання, що роблять позитивний вплив на процес розвитку творчих здібностей старших дошкільників в ході виконання творчих завдань. Вибір методів організації творчої діяльності здійснювався залежно від цілей, рівня складності змісту, рівня розвитку творчих здібностей дитини, конкретних умов, що склалися при виконанні творчого завдання; обізнаності дошкільника в поставленій проблемі, міри вияву цікавості, особистого досвіду, способів рішення поставленої задачі.

Друга умова ефективної реалізації системи творчих завдань - забезпечення творчої продуктивності старших дошкільників в рамках виховного процесу в дошкільному навчальному закладі. Аналіз практичної діяльності дошкільних навчальних закладів показав, що розвиток творчих здібностей не є основною метою їх діяльності і, отже, в їх діяльності не відведено достатнього часу на забезпечення належного рівня розвитку творчого мислення, творчої яви і використання методів розвитку творчості в процесі виконання творчих завдань. Творчі завдання, що в основному використовуються відносяться до «умовно творчим», велика частина завдань спрямована на розвиток інтуїції дитяти, знаходження декількох варіантів відповідей. Творча діяльність старших дошкільників орієнтована на використання переважно методів перебору варіантів, аналогію, моделювання, ресурсний підхід, деяких прийомів фантазування, але програми не передбачають розвитку творчих здібностей дитяти через цілеспрямовану організацію виконання творчих завдань.

Визначення третьої педагогічної умови ефективного функціонування системи творчих завдань продиктоване тим, що для забезпечення управління процесом розвитку творчості дітей необхідно аналізувати кожне самостійно виконане творче завдання. Діагностика в дослідженні здійснювалася, перш за все в педагогічних цілях, тобто вивчалися і оцінювалися творчі здібності старших дошкільників з метою своєчасного виявлення і аналізу особливостей протікання розвитку творчих здібностей старших дошкільників. Аналіз результатів творчої

діяльності дошкільника проводився за шкалою, що включає показники: новизну, переконливість, гуманність, художню цінність, суб'єктивну оцінку, рівень використовуваного методу.

В ході експериментального дослідження проводилася апробація системи творчих завдань на основі виділеного комплексу педагогічних умов. На констатувальному етапі робота велася по наступних напрямках: 1) вивчення стану процесу розвитку творчих здібностей старших дошкільників; 2) визначення рівня розвитку творчих здібностей старших дошкільників: а) визначення рівня творчого мислення старших дошкільників; б) визначення рівня розвитку творчої яви; в) визначення рівня використання методів розвитку творчості в процесі виконання творчих завдань; 3) наявність комплексу педагогічних умов для ефективного розвитку творчих здібностей за допомогою системи творчих завдань.

Дитина, що має здібності, але не розвиває, знань, умінь і навичок не накопичує. Таким чином, здібності - це тільки можливість, але ще не дійсність. Здібності - це індивідуально-психологічні особливості людини. Тому довгі гнучкі пальці не є здібностями піаніста. Потрібні ще й музичний слух, і почуття ритму, і емоційно-вольові якості для занять музикою. Здібності формуються в діяльності, але не завжди вони виявляються у дитини відразу. Відомо, що великому М.В. Гоголя викладачі початкової школи вважали нездатним до вивчення мови.

Експериментальне дослідження проводилося на базі дошкільних закладів міста Одеси. Результати констатувального експерименту дозволили відзначити той факт, що в дошкільних навчальних закладах проблемі розвитку творчих здібностей приділяється недостатня увага. Так, кількість дітей, що знаходяться на низькому рівні, склало 52,0%. Високий рівень розвитку творчих здібностей не продемонструвала жодна дитина. На підставі даних констатувальному етапу ми прийшли до висновку, що процес розвитку творчих здібностей в дошкільних навчальних закладах здійснюється неефективно.

Формувальний етап експерименту був спрямований на реалізацію системи творчих завдань і на основі комплексу педагогічних умов для її ефективного функціонування. Експеримент проходив в природних умовах дошкільного навчального закладу як варіативний для різних груп з однаковими початковими параметрами. На формувальному етапі експерименту ми використовували наступні технології: «Рішення творчих завдань»; «Біном фантазії»; «Проектні технології» та ін.

Відповідно до мети даного етапу ми сформували чотири експериментальні групи, що мають практично однакові початкові параметри, але відрізняються орієнтацією на різні педагогічні умови (експериментальна група – 1 (ЕГ-1) перевірялася перша умова, експериментальна група – 2; (ЕГ-2) перевірялася друга умова; експериментальна група – 3 (ЕГ-3) - третя умова; експериментальна група – 4 (ЕГ-4) - комплекс умов) і одну контрольну (КГ), в якій цілеспрямовано не забезпечувалася жодна умова, а творчі здібності старших дошкільників розвивалися за допомогою елементів побудованої нами системи творчих завдань. Діяльність вихователя по реалізації системи творчих завдань на основі виділеного комплексу педагогічних умов була умовно розділена на чотири напрями, кожне з яких забезпечувало просування в розвитку творчих здібностей дітей відповідно до виділених рівнів складності системи творчих завдань.

Перший напрям - реалізація системи творчих завдань, сприяло накопиченню творчого досвіду пізнання дійсності через вивчення об'єктів, ситуацій, явищ на основі виділених ознак (колір, форма, розмір, матеріал, призначення, час, розташування, частина - ціле); розгляд їх в протиріччях, що обумовлюють їх розвиток; моделювання явищ, враховуючи їх особливості, системні зв'язки, кількісні і якісні характеристики, закономірності розвитку систем. Другий напрям - реалізація системи творчих завдань, забезпечувало розвиток умінь створення оригінальних творчих продуктів на основі здобуття якісно нової ідеї суб'єкта творчої діяльності; орієнтування при виконанні творчого завдання на ідеальний кінцевий результат розвитку системи; модернізація вже існуючих об'єктів і явищ за допомогою елементів діалектичної логіки. Третій напрям - реалізація

системи творчих завдань, сприяло набуттю творчого досвіду в здійсненні фантастичних (реальних) змін зовнішнього вигляду систем; зміні внутрішньої будови систем; обліку при розгляді системи властивостей, ресурсів, діалектичної природи об'єктів, ситуацій, явищ. Четвертий напрям - реалізація системи творчих завдань, забезпечувало накопичення досвіду творчого підходу до використання вже існуючих об'єктів, ситуацій, явищ. Виконання завдань даної групи дозволило розглядати об'єкти ситуації, явища з різних точок зору; знаходити фантастичні вживання реально існуючим системам; здійснювати перенесення функцій в різні сфери застосування; отримувати позитивний ефект шляхом використання негативних якостей систем, універсалізації, здобуття системних ефектів.

Отримані в результаті експериментальної роботи дані свідчать про підвищення рівня розвитку творчих здібностей старших дошкільників у всіх експериментальних групах. Найбільш значні зміни були зафіксовані в четвертій експериментальній групі: показник високого рівня склав 40,0%, найменший

результат в контрольній групі - 12,0%, в першій, другій і третій експериментальних групах ці показники склали ЕГ-1 - 29,2; ЕГ-2 - 30,8; ЕГ-3 - 30,4%. Результати, отримані в ЕГ-4, наочно продемонстрували, що ефективність використання комплексу педагогічних умов вища, ніж їх часткове використання. В ЕГ-4 діти більш успішно набували здатності розуміти завдання, поставлене вихователем, самостійно виконували вказівки, домовлялися з хлоп'ятами про послідовність дій і відносно розподілу обов'язків між собою. В спільній діяльності дітей виникають досить складні моральні переживання, пов'язані з оцінкою своїх і чужих вчинків, вони аналізують риси людей, їх взаємини. Проте сильні переживання іноді ускладнюються нерозумінням, палким дитячим сприйняттям. Діти достатньо тонко помічають характерні ознаки предметів, називають форму, відтінки квітів (темно-сірий, світло-червоний), розрізняють і називають кольори спектру: червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий. Зміни, події в рівні розвитку творчих здібностей в ході експерименту, представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Порівняльні дані рівня розвитку творчих здібностей старших дошкільників

Група	Кіл.	Рівень розвитку творчих здібностей %						Середній бал	
		Низький		Середній		Високий			
		Конст. експер.	Форм. експер.	Конст. експер.	Форм. експер.	Конст. експер.	Форм. експер.		
КГ	25	52,0	32,0	48,0	56,0	0	12,0	1,48	1,80
ЕГ-1	24	54,2	4,2	45,8	66,6	0	29,2	1,45	2,25
ЕГ-2	26	53,8	3,8	46,2	65,4	0	30,8	1,46	2,27
ЕГ-3	23	56,5	4,3	43,5	65,2	0	30,4	1,43	2,13
ЕГ-4	25	56,0	0	44,0	60,0	0	40,0	1,44	2,40

Проведені спостереження дозволили відзначити істотні відмінності між групами, що брали участь в експерименті. Діти четвертої експериментальної групи характеризували наступні особливості: виконання творчого завдання високого рівня новизни, орієнтуючись на ідеальний кінцевий результат; цілеспрямоване використання евристичних і алгоритмічних методів творчості при виконанні творчих завдань; конструювання власних творчих завдань; пониження складності завдань шляхом перекладу розпливчатої ситуації в конкретне завдання; уміння робити припущення, враховуючи діалектичну природу об'єктів, явищ, ситуацій; збагачення словарного запасу, використання в мові порівнянь, метафор; позитивне відношення до змін, що відбуваються, на навколишньому світі, орієнтація на його перетворення, спрямованість на творення; адекватна оцінка оригінальності власних рішень і вирішень своїх товаришів; прагнення до обміну досвідом, взаємодії один з одним в процесі виконання завдань, відстоюванню своєї точки зору; здійснення перенесення освоєних способів виконання завдань відразу на декілька областей знання; бажання поділитися з іншими своєю ідеєю.

Експериментальне дослідження засвідчило що вихователь дошкільного навчального закладу для реалізації системи творчих завдань повинен володіти комплексом педагогічних навиків: 1. Культура поведінки (уміння спілкуватися з персоналом, дітьми і їх батьками). 2. Уміння працювати з дітьми. 3. Уважне відношення до дітей, уміння встановлювати контакт з кожною дитиною і зі всією групою дітей. 4. Активна участь в організації діяльності дітей: а) проведення індивідуальних і групових занять, ігор з дітьми відповідно до їх віку, розвитку і плану роботи

в групі: розвиток і розуміння мови і орієнтування в навколишньому оточенні (заняття по картинці, виконання доручень, розвиток наслідування мови, різні спостереження); дії з предметами і сенсорний розвиток (розрізнення величини, форми, кольори, розвиток слухового сприйняття, гра з будівельним матеріалом і т. д.); розвиток рухів (гімнастика, рухомі ігри); розвиток образотворчої діяльності (малювання, ліплення); участь в музичних заняттях, святах; б) уміння організувати самостійну діяльність дітей в ігрових куточках групової кімнати і на прогулянці; в) уміння самостійно зробити дидактичний матеріал, для проведення ігор і занять з дітьми, різних стендів тощо.

Таким чином ми можемо зробити висновки: 1. Актуальність проблеми розробки і реалізації системи творчих завдань, орієнтованих на розвиток творчих здібностей старших дошкільників обумовлена необхідністю науково обґрунтованого вирішення практичних завдань дошкільної освіти, пошуком напрямів вдосконалення організації творчої діяльності дошкільників, недостатньою розробленістю проблеми в теорії і практиці дошкільної педагогіки. 2. Теоретичне та експериментальне дослідження довело, що найбільш доцільною концептуальною підставою для нашої роботи є використання системного підходу до розробки системи творчих завдань, що представляє цілісну, рівневу, циклічну, систему. 3. Аналіз ефективності реалізації системи творчих завдань і умов її функціонування дозволив зафіксувати позитивні кількісні і якісні зміни рівня розвитку компонентів творчих здібностей старших дошкільників. Найпоказовішими є результати в ЕГ-4 - 40,0% дітей - на високому рівні, в інших групах динаміка склала 29,2; 30,8; 30,4%, в КГ - 12,0%.

Література та джерела

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні : проект. – К., 1998. – 47 с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / [наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко]. – 2-ге вид випр. – К. : Світик, 2008 – 430 с.
3. Богуш А. М. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному закладі / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Т. М. Котик. – К. : Вища школа, 2005. – 453 с.
4. Дитина : програма виховання і навчання дітей дошкільного віку. – К. : Освіта, 1993. – 272 с.
5. Концепція дошкільного виховання в Україні. – К. : Освіта, 1993. – 16 с.

6. Малятко : програма виховання дітей дошкільного віку. – К.,1999. – 286 с.
7. Методичні рекомендації до програми виховання дітей дошкільного віку «Малятко». – К. : Свенас, 1993. – 254 с.
8. Програма виховання та навчання в дитячому садку. – К. : Рад. шк.,1986. – 208 с.
9. Українське довідкиля : програма виховання дітей в дитячому садку. – Льв. : Ред.-вид. відділ при управлінні по пресі, 1991. – 229 с.

В работе на основе системного подхода разработана и реализована система творческих заданий, ориентированная на развитие творческих способностей старших дошкольников. В работе приведены результаты эксперимента, который был направлен на реализацию системы творческих заданий на основе комплекса педагогических условий.

Ключевые слова: творческая деятельность, творческие способности, творческие задания.

System of creative tasks developed and realized in-process on the basis of approach of the systems, oriented to development of creative capabilities of senior under-fives. The results of experiment which was directed on realization of the system of creative tasks on the basis of complex of pedagogical terms are in-process resulted.

Keywords: creative activity, creative capabilities, creative tasks.